

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра психології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор НН Інституту педагогіки і психології

С.М. Кондратюк

« 28 » серпня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ»**

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Мова і література (російська))

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Російська мова і зарубіжна література)

Мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією НН
Інституту педагогіки і психології

« 28 » серпня 2020 р.

Голова

канд. психол. наук.

доцент Т.Б. Тарасова

Суми 2020

Розробники:

Тарасова Т. Б., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Пасько К. М., канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри психології

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від 27 серпня 2020 року

Завідувач кафедри

Кузікова С. Б., доктор психол. наук, професор

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й			
Семестр			
1-й, 2-й			
Лекції			
32 год.		8 год.	
Практичні, семінарські			
34 год.		8 год.	
Самостійна робота			
110 год.		162 год.	
Консультації			
4 год.		2 год.	
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин – 180			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Психологія» є: на основі засвоєння теоретичних і прикладних практико-орієнтованих понять основних галузей сучасної психології стимулювати розвиток у майбутніх педагогів початкових умінь використання цих знань для оптимального вирішення різноманітних професійних і особистісних проблем; формувати у студентів стійкі переконання у значущості та цінності особистості інших людей і своєї власної; виховувати прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є:

1. Засвоєння студентами бази наукових знань про:
  - закономірності психічної діяльності людини;
  - соціальну природу і прояви особистості та про групи як суб'єкт діяльності і соціальних відносин;
  - сутність, закономірності та етапи психічного розвитку людини.
2. Формування у студентів переконання у тому, що психологічні знання – основний науковий фундамент педагогічної діяльності, який забезпечує її творчий характер.
3. Розвиток психологічного мислення майбутніх педагогів, яке передбачає самостійне творче вирішення психолого-педагогічних задач.
4. Активізація неформального інтересу в студентів до духовного світу людини, розвиток поваги до проявів психічної діяльності інших людей.
5. Розвиток у студентів здатності до самоаналізу, адекватної самооцінки, усвідомлення себе як особистості та потреби у саморозвитку та самовдосконаленні.
6. Формування у студентів інтересу, поваги та любові до дітей, як необхідної умови їхньої майбутньої професії.

Вивчення дисципліни «Психологія» спрямоване на формування у студентів передбачених освітньо-професійною програмою **компетентностей**:

– *загальних*:

- ЗК 3.** Знання предметної області та розуміння засад професійної діяльності.
- ЗК 4.** Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями протягом життя, систематично вдосконалювати професійні навички та вміння, свідомо контролювати динаміку особистісного зростання.
- ЗК 5.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 7.** Уміння організовувати власну діяльність, визначати стратегію й тактику дій, планувати свій час та ефективно управляти ним.

ЗК 8. Здатність працювати в команді та автономно, здійснювати якісну міжсуб'єктну взаємодію, спрямовану на виконання своїх професійних обов'язків, уникати конфліктів, вміти їх долати.

ЗК 9. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу з метою виявлення проблем, вироблення відповідної аргументації для їх розв'язання.

ЗК 12. Здатність адаптуватися до умов того чи іншого виду діяльності, вибирати оптимальний варіант поведінки, володіння навичками саморегуляції.

ЗК 13. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 14. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів), додержуватись ustalених норм поведінки, професійної етики, принципів академічної доброчесності.

– *фахових:*

ФК 1. Здатність демонструвати та використовувати в професійній діяльності концептуальні наукові та практичні знання з педагогіки, психології, філософії, історії та культури, а також філологічних дисциплін та методики їх викладання.

ФК 3. Володіння засадами планування та проектування процесу навчання школярів, здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до навчання, саморозвитку й творчої самореалізації.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Передумовою успішного вивчення студентами навчальної дисципліни «Психологія» є достатній рівень підготовленості з дисциплін освітньої галузі «Мова і література» з навчальних планів закладів середньої освіти.

3. Результати навчання за дисципліною

Формулювання результатів навчання для обов'язкових дисциплін має базуватися на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою (програмних результатах навчання) та їх деталізації. Формулювання результатів навчання мають зазначати рівень їх сформованості, наприклад, через його достатність для вирішення певного класу завдань професійної діяльності та/або подальшого навчання за освітньою програмою.

Знання	ПРЗ 2. Знати закономірності розвитку особистості, психофізіологічні й вікові особливості учнів, що впливають на результати навчання, особливості розвитку пізнавальної сфери. ПРЗ 4. Знати принципи, підходи й методики психолого-педагогічної діагностики, спрямованої на вирішення завдань оптимізації навчально-виховного процесу, у тому числі процесу викладання російської мови і зарубіжної літератури. ПРЗ 5. Знати концептуальні основи фундаментальних дисциплін (педагогіка, психологія, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, сучасна російська літературна мова, зарубіжна література, російська література та ін.) як теоретичної бази освітньої та дослідницької діяльності. ПРЗ 12. Знати елементи теоретичного й експериментального дослідження в професійній сфері та методи їх реалізації.
Уміння	ПРУ 1. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальних дисциплін. ПРУ 3. Володіти формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміти відстежувати динаміку особистісного зростання дитини.
Комунікація	ПРК 4. Уміння проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, дотримуватися принципів педагогіки партнерства, яка передбачає ефективну організацію комунікації у трикутнику «учень – учитель – батьки».
Автономія	ПРА 1. Здатність застосовувати знання та навички самостійно та відповідально, приймати рішення, нести відповідальність за результати власної професійної діяльності. ПРА 5. Здатність навчатись упродовж життя і вдосконалювати набуту під час навчання кваліфікацію із значним ступенем автономії.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за системою ЄКТС та національною шкалою оцінювання відповідно до Положення про порядок оцінювання знань студентів у ЄКТС в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання компетентностей, передбачених освітньо-професійною програмою, за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності: тестові завдання, творчі роботи, презентації, контрольні роботи, поточний контроль.

Викладання курсу ґрунтується на принципах академічної доброчесності, що передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право.

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	«Відмінно» – навчальна діяльність високої якості та відповідає всім вимогам, теоретичний зміст курсу освоєно повністю, без пробілів, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані на високому рівні, всі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані, якість їх виконання оцінено числом балів, близьким до максимального.
82-89	«Дуже добре» – навчальна діяльність високої якості та відповідає всім основним вимогам, теоретичний зміст курсу освоєно повністю, без пробілів, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального.
74-81	«Добре» – навчальна діяльність якісна та відповідає більшості вимог, теоретичний зміст курсу освоєно повністю, без суттєвих пробілів, деякі практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані недостатньо, всі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі з виконаних завдань, можливо, містять помилки.
64-73	«Задовільно» – навчальна діяльність якісна та відповідає основним вимогам, теоретичний зміст курсу освоєно частково, але пробіли не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано, деякі види завдань виконані з помилками.
60-63	«Посередньо» – навчальна діяльність слабка та не відповідає більшості вимог, теоретичний зміст курсу освоєно частково, наявні деякі пробіли, деякі практичні навички роботи не сформовані, багато навчальних завдань, що передбачені програмою навчання, не виконані, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального.

35-59	«Незадовільно» (з можливістю перескладання) – навчальна діяльність низької якості та не відповідає основним вимогам, теоретичний зміст курсу освоєно частково, наявні суттєві пробіли у знаннях, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконано, або якість їх виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості оволодіння навчальною дисципліною.
1-34	«Незадовільно» (без можливості перескладання) – навчальна діяльність низької якості та не відповідає вимогам, теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не призведе до будь-якого значимого підвищення якості оволодіння навчальною дисципліною.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	
74 – 81	C	
64 – 73	D	добре
60 – 63	E	задовільно
35 – 39	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Розподіл балів

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ																							
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2				РОЗДІЛ 3			РОЗДІЛ 4					РОЗДІЛ 5					Разом	Сума	Підсумковий (екз.)	Загальна сума	
Т 1.1	Т 1.2	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 3.1	Т 3.2	Т 3.3	Т 4.1	Т 4.2	Т 4.3	Т 4.4	Т 4.5	Т 5.1	Т 5.2	Т 5.3	Т 5.4	Т 5.5					
Поточний контроль																				34	75	25	100
1	1	2	2	2	4	2	2	2	1	1	3	1	2	1	1	2	2	2					
Контроль самостійної роботи																				41			
4	4	2	2	2	2	2	3	3	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2					

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ																							
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2				РОЗДІЛ 3			РОЗДІЛ 4					РОЗДІЛ 5					Разом	Сума	Підсумковий (екз.)	Загальна сума	
Т 1.1	Т 1.2	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 3.1	Т 3.2	Т 3.3	Т 4.1	Т 4.2	Т 4.3	Т 4.4	Т 4.5	Т 5.1	Т 5.2	Т 5.3	Т 5.4	Т 5.5					
Поточний контроль																				20	75	25	100
	5	5				5								5									
Контроль самостійної роботи																				55			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3					

6. Засоби діагностики результатів навчання

Поточний та підсумковий контроль проводяться відповідно до вимог Положення «Про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу», затвердженого вченою Радою СумДПУ ім. А. С. Макаренка (протокол №7 від 23.02.2015). Для поточного контролю використовуються форми: опитування та виступи на практичних заняттях, активна участь в обговоренні теоретичних питань, в проведенні психодіагностичних методик, обробленні та аналізі їхніх результатів, в виконанні, обговоренні та оцінюванні практичних завдань, тестування за розділами, індивідуальне навчально-дослідне завдання у вигляді письмові роботи. Результати самостійної роботи контролюються з використанням технології дистанційного навчання.

Підсумковий контроль – усний екзамен за білетами.

7. Програма навчальної дисципліни

7.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Вступ до психології

Тема 1.1 Загальна характеристика психології

Походження слова «психологія». Значення психологічних знань для розвитку людства і життєдіяльності людини. Психологія «життєва» та наукова. Значення психологічної складової в освітньому просторі сучасного суспільства. Значення психології для педагогічної діяльності.

Психологія як складна система наук. Галузі сучасної психології та їх стисла характеристика. Місце психології в системі наук за Є. О. Клімовим.

Становлення психології як науки. Етапи історичного розвитку психології. Основні напрямки сучасної психології.

Історія психологічної думки в Україні. Психологічні погляди філософів епохи Київської Русі. Психологія в Києво-Могилянській академії. Розвиток української психології в радянський період. Проблеми становлення сучасної української психології.

Методи психології як науки. Теоретико-методологічні основи психологічної науки. Основні етапи психологічного дослідження.

Класифікація методів за Б. Г. Ананьєвим. Стисла порівняльна характеристика основних і додаткових методів дослідження. Значення психологічних досліджень в роботі педагога.

Тема 1.2 Предмет психології

Проблема предмету психології як науки. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння сутності й походження психіки. Поняття про психіку як форму відображення. Специфічні властивості психічного відображення. Основні функції психіки.

Мозок і психіка. Фізіологічні основи психічної діяльності. Будова нервової системи, головного мозку, та головного мозку людини. Теорія умовно-рефлекторного навчання І.П. Павлова. Локалізація психічних функцій та функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

Психіка та еволюція нервової системи. О. М. Леонтьєв «Про стадії та рівні психічного відображення у тварин».

Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Соціально-історична детермінація свідомості. Основні ознаки свідомості.

Культурно-історична концепція розвитку психіки людини Л. С. Виготського. Поняття вищих психічних функцій та їх соціальне походження. Інтеріоризація. Етапи інтеріоризації.

Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ.

Розділ 2. Особистість: сутність, структура, властивості, прояви

Тема 2.1 Особистість

Визначення поняття «особистість». Проблема співвідношення біологічного та соціального в розвитку особистості. Основні періоди в історії вивчення та дослідження особистості. Теорії особистості.

Проблема активності особистості. Поняття потреби. Класифікації потреб. Проблема походження та співвідношення потреб. «Піраміда потреб» за А. Маслоу.

Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані та усвідомлювані мотиви. Поняття про спрямованість особистості.

Поняття про самосвідомість особистості. «Я-концепція» та її компоненти. Самооцінка, рівень домагань та самоповага.

Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості.

Тема 2.2 Емоційно-вольові властивості особистості

Поняття про емоції і почуття. Основні функції емоцій і почуттів. Фізіологічні основи емоцій. Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті. Емоційні стани. Форми переживання почуттів. Поняття про вищі почуття. Класифікація вищих почуттів. Емоційні властивості особистості, їх прояви та формування.

Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки. Функції волі. Фізіологічні основи волі. Роль другої сигнальної системи у формуванні вольових дій. Прості та складні довільні дії. Характеристика вольового акту. Основні властивості волі. Класифікація вольових якостей особистості. Розвиток та виховання вольової активності людини: позитивні та негативні вольові якості.

Тема 2.3 Складні індивідуальні властивості особистості

Темперамент. Визначення темпераменту. Історія розвитку вчення про темперамент. Характеристика типів темпераменту за основними властивостями. Роль темпераменту в праці та навчанні.

Характер. Визначення характеру. Природні і соціальні передумови формування характеру. Структура характеру. Групи рис характеру. Поняття про акцентуації характеру. Формування характеру в дитячому віці. Самовиховання характеру.

Здібності. Поняття про здібності. Природні і соціальні передумови здібностей. Показники здібностей. Історія експериментального дослідження

здібностей. Структура здібностей. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей. Формування та розвиток здібностей.

Тема 2.4 Діяльність та спілкування особистості

Діяльність та активність. Поняття про діяльність. Основні відмінні риси діяльності особистості. Діяльність як фактор психічного розвитку індивіда і становлення людської особистості та індивідуальності. Структура діяльності. Внутрішні і зовнішні компоненти діяльності. Дії та їх види. Освоєння діяльності. Сутність навичок і вмінь. Поняття про звички. Основні види діяльності та їх психологічна характеристика.

Спілкування. Визначення спілкування та його значення в житті людини. Потреба у спілкуванні як одна з найпотужніших потреб особистості. Взаємозв'язок спілкування та діяльності. Функції спілкування. Основні характеристики та види спілкування. Структура спілкування. Обмін інформацією в процесі спілкування. Складові комунікативного акту. Вербальні та невербальні засоби комунікації. Спілкування як взаємодія людей. Поняття соціальної ролі, види соціальних ролей. «Рольове віяло» особистості та рольовий конфлікт. Поняття про транзакцію та транзактні ролі за Е. Берном. Спілкування як розуміння людьми один одного. Поняття соціальної перцепції. Основні перцептивні механізми у спілкуванні.

Розділ 3. Психологія груп та особистості в групі

Тема 3.1 Психологія груп

Проблема групи в соціальній психології. Поняття соціальної групи. Основні характеристики групи. Загальна класифікація груп. Поняття рівня розвитку групи. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу. Поняття великої групи. Загальна характеристика великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Психологічні особливості етнічних груп. Поняття «національний характер» та «національний менталітет». Психологічні особливості українського національного характеру та менталітету. Стихійні групи. Види стихійних груп. Психологічні механізми натовпу. Мала група в соціальній психології. Класифікація малих груп.

Психологічна структура та динамічні процеси в групі. Загальна характеристика процесів диференціації та інтеграції в малій групі. Авторитет, його сутність, походження та види. Лідерство в групах. Теорії лідерства. Типологія лідерів. Стилі керівництва та чинники, що його визначають.

Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Родина як мала соціальна група.

Тема 3.2 Особистість в групі. Міжособистісні стосунки.

Феномен групового тиску. Поняття конформізму, його сутність та види. Підкорення, як різновид конформізму. Умови прояву конформності.

Соціальна фасилітація та її психологічні причини. Соціальні лінощі. Деіндивідуалізація особистості в групі. Поняття та соціальні обставини її виникнення.

Проблеми міжособистісних стосунків. Міжособистісна атракція. Чинники атракції. Прив'язаність та товариство, дружба, кохання.

Природа та різновиди соціально-психологічних упереджень. Емоційні та когнітивні джерела упереджень. Проблеми подолання упереджень.

Поняття про соціалізацію. Фактори та етапи соціалізації. Входження зрілої особистості у групу.

Тема 3.3 Агресія та конфлікти

Загальна психологічна характеристика агресії. Теорії агресії. Поширеність агресії та її види. Аналіз причин людської агресії.

Поняття альтруїзму. Підходи до пояснення альтруїзму. Емпатія як джерело справжнього альтруїзму.

Поняття конфлікту в психології. Функції конфлікту. Причини виникнення конфліктів. Конструктивні та деструктивні конфлікти. Внутрішньоособистісний та соціально-психологічний конфлікт. Психологічна сутність соціально-психологічних конфліктів та їх класифікація. Динаміка конфлікту. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях за У. Томасом та Р. Кілменом. Об'єктивні умови, що сприяють профілактиці деструктивних конфліктів. Засоби попередження конфліктних ситуацій. Засоби впливу «третьої особи» на конфлікт. Засоби саморозв'язання конфліктів.

Розділ 4. Пізнавальна діяльність людини

Тема 4.1 Увага

Поняття про увагу. Функції уваги. Фізіологічна основа уваги. Види уваги. Мимовільна увага та фактори, які її зумовлюють. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага. Властивості уваги. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність. Розвиток уваги у дітей, боротьба з неуважністю та відволіканням. Основні критерії розвинутої уваги. Основні шляхи формування та управління уваги.

Тема 4.2 Відчуття та сприймання

Поняття про відчуття. Фізіологічна основа відчуттів. Будова аналізатора за І. П. Павловим. Класифікація відчуттів. Основні властивості відчуттів. Загальні закономірності відчуттів.

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Порівняння відчуття та сприймання. Специфіка сприймання

людиною. Фізіологічна основа сприймання. Сприймання як дія. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймань. Класифікація і види сприймань. Особливості сприймання людиною часу, простору, руху. Мимовільне та довільне сприймання. Спостереження як форма довільного сприймання.

Тема 4.3 Пам'ять

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини.

Теорії пам'яті в психології. Фізіологічна, фізична та біохімічна теорії пам'яті. Основні види пам'яті. Класифікація видів пам'яті. Психологічна характеристика видів пам'яті. Процеси пам'яті. Основні види запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання. Види відтворювання. Збереження та забування. Закони збереження та забування. Індивідуальні особливості і типи пам'яті.

Тема 4.4 Мислення.

Поняття про мислення. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Проблема «мислення тварин». Логічні форми мислення. Поняття, їх види. Правила визначення понять. Судження. Види суджень. Умовиводи, види умовиводів. Функціонально-операційна сторона мислення. Розумові операції та їх психологічна характеристика. Види мислення. Психологічна характеристика видів мислення. Індивідуальні відмінності у мисленні людини. Якості мислення. Типи мислення. Проблема діагностики рівня інтелектуального розвитку людини. Основні етапи формування мислення.

Тема 4.5 Уява

Поняття про уяву. Основні відмінності уяви від образів пам'яті та сприйняття. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви. Фізіологічні основи уяви. Уява та органічні процеси. Класифікація видів уяви. Аналітико-синтетичний характер засобів уяви. Індивідуальні особливості уяви людини. Загальне уявлення про творчість. Креативність.

Розділ 5. Етапи та чинники розвитку особистості в онтогенезі

Тема 5.1 Закономірності психічного розвитку та формування особистості. Аналіз проблеми психічного розвитку. Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості.

Розвиток людини як процес оволодіння соціально-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського. Основні закони психічного розвитку дитини. Проблема

співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку.

Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, вікові новоутворення, кризи розвитку, закон чергування різних типів діяльності. Основні лінії та напрямки психічного розвитку: розвиток особистості та пізнавальної сфери. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів.

Тема 5.2 Психічний розвиток дитини від народження до школи

Сучасна психологія про важливість пренатального періоду у розвитку дитини. Народження як новий якісний етап життя. Період новонародженості. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. «Комплекс пожвавлення» – завершення періоду новонародженості.

Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя. Соціальна ситуація розвитку «мати-дитина», провідний вид діяльності. Розвиток орієнтації в оточуючому середовищі. Формування способів спілкування з дорослими.

Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Виникнення нової соціальної ситуації розвитку. Розвиток предметної гри. Розумовий розвиток дитини. Передумови формування особистості. Криза 3-х років життя її причини, прояви та шляхи подолання.

Психологічна характеристика дошкільника. Провідна роль сюжетно-рольової гри в психічному розвитку дошкільника. Вплив гри на емоційну та вольову сферу. Виникнення ієрархії мотивів. Розвиток пізнавальних процесів. Формування внутрішньої особистої самооцінки. Оволодіння соціальними нормами. Виникнення совісті. Сутність та компоненти готовності дитини до навчання в школі.

Тема 5.3 Психологія молодшого школяра

Соціальна ситуація розвитку дитини, що вступила до школи. Проблеми адаптації першокласників до навчання в школі.

Навчальна діяльність як провідний вид діяльності молодших школярів. Центральні новоутворення свідомості в молодшому шкільному віці. Особливості навчальної мотивації молодших школярів.

Гра і інші види діяльності в молодшому шкільному віці.

Розумовий розвиток молодшого школяра. Особливості формування інтелектуальних процесів. Пам'ять молодшого школяра, шляхи підвищення її ефективності. Особливості уваги та уваги.

Соціальне життя молодшого школяра. Спілкування з батьками та іншими дорослими. Роль особистості вчителя у навчанні та вихованні молодшого школяра. Особливості спілкування з однолітками.

Особистість дитини молодшого шкільного віку. Особливості розвитку самосвідомості. Статева ідентифікація. Розвиток почуттів. Особливості волі. Формування соціальної активності молодшого школяра.

Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Тема 5.4 Психологія підлітка

Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці. «Почуття дорослості» – центральне новоутворення свідомості у підлітковому віці. Кризовий характер підліткового періоду. Засоби попередження та подолання кризових явищ.

Характеристика психологічних особливостей особистісного розвитку підлітків. Інтимно-особистісне спілкування з однолітками як провідна діяльність підліткового віку (Д. Б. Ельконін).

Особливості спілкування підлітків з старшими та однолітками.

Особливості психічного розвитку в підлітковому періоді. Потребово-мотиваційна сфера підлітка. Самосвідомість та самовиховання підлітка. Формування світогляду підлітка, моральної самосвідомості і прагнення до самовиховання і самоосвіти.

Пізнавальний розвиток підлітка. Шкільна неуспішність: причини невдач, шляхи підвищення ефективності навчання. Типологія педагогічних конфліктів.

Патологічні порушення поведінки і розвитку в підлітковому віці.

Підліток в сучасній економічній ситуації. Передумови переходу до юнацького періоду.

Тема 5.5 Психологія ранньої юності

Юність як етап життєвого шляху людини. Соціальна ситуація розвитку у юнацтві. Вікова стратиграфія (М. Мід) та види суспільства. Особливості спілкування юнаків з старшими в умовах префігуративного суспільства.

Критерії виділення юнацького віку – молодшого і старшого. Нове положення в системі суспільних відносин. Прагнення до самовизначення. Роль суспільно-корисної праці (навчально-професійної діяльності) як провідної діяльності в юнацькому віці. Центральне психологічне новоутворення віку – потреба самовизначення.

Розвиток пізнавальних і професійних інтересів, вироблення ціннісних орієнтацій, формування і розвиток матеріалістичного світогляду. Побудова життєвих планів і вибір професії.

Розвиток емоцій і волі, творчої активності в юнацькому віці.

Сексуальний розвиток.

Передумови переходу до нового вікового періоду.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Конс.	Сам. роб.		Лекції	Практ.	Конс.	Сам. роб.
РОЗДІЛ 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ										
ТЕМА 1.1 Загальна характеристики психології.	8		1		7	11	2	1		8
ТЕМА 1.2 Предмет психології.	10	2	1		7	9		1		8
РОЗДІЛ 2. ОСОБИСТІТЬ: структура, властивості, прояви										
ТЕМА 2.1. Особистість.	9	2	2		5	11	2	1		8
ТЕМА 2.2. Емоційно-вольові властивості особистості.	9		2	2	5	8				8
ТЕМА 2.3. Складні індивідуальні властивості особистості.	10	2	2		6	8				8
ТЕМА 2.4. Діяльність та спілкування людини.	13	3	4		6	9		1		8
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА ОСОБИСТОСТІ В ГРУПІ										
ТЕМА 3.1. Психологія груп.	11	2	2		7	13	2	1		10
ТЕМА 3.2. Особистість в групі. Міжособистісні стосінки.	12	3	2		7	9		1		8
ТЕМА 3.3. Агресія та конфлікти.	11	2	2		7	8				8
РОЗДІЛ 4. ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ										
ТЕМА 4.1. Увага.	6		1		5	8				8
ТЕМА 4.2. Відчуття та сприймання.	8	2	1		5	8				8
ТЕМА 4.3. Пам'ять.	9	2	2		5	8				8
ТЕМА 4.4. Мислення.	11	3	3		5	8				8
ТЕМА 4.5. Уява.	9		1	2	6	8				8
РОЗДІЛ 5. ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ										
ТЕМА 5.1. Закономірності психічного розвитку та формування особистості людини.	8	2	1		5	13	2	1	2	8
ТЕМА 5.2. Психологія дитини від народження до школи.	8	2	1		5	11		1		10
ТЕМА 5.3. Психологія молодшого школяра.	7		2		5	10				10
ТЕМА 5.4. Психологія підлітка.	11	3	2		6	10				10
ТЕМА 5.5. Психологія ранньої юності.	10	2	2		6	10				10
УСЬОГО ГОДИН	180	32	34	4	110	180	8	8	2	16 2

Теми лекційних занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	ТЕМА 1.1 Загальна характеристики психології.		2
2	ТЕМА 1.2. Предмет психології.	2	
3	ТЕМА 2.1. Особистість.	2	2
4	ТЕМА 2.2. Емоційно-вольові властивості особистості.		
5	ТЕМА 2.3. Складні індивідуальні властивості особистості.	2	
6	ТЕМА 2.4. Діяльність та спілкування людини.	3	
7	ТЕМА 3.1. Психологія груп.	2	2
8	ТЕМА 3.2. Особистість в групі. Міжособистісні стосінки.	3	
9	ТЕМА 3.3. Агресія та конфлікти.	2	
10	ТЕМА 4.1. Увага.		
11	ТЕМА 4.2. Відчуття та сприймання.	2	
12	ТЕМА 4.3. Пам'ять.	2	
13	ТЕМА 4.4 Мислення.	3	
14	ТЕМА 4.5. Уява.		
15	ТЕМА 5.1. Закономірності психічного розвитку та формування особистості людини.	2	2
16	ТЕМА 5.2. Психологія дитини від народження до школи.	2	
17	ТЕМА 5.3. Психологія молодшого школяра.		
18	ТЕМА 5.4. Психологія підлітка.	3	
19	ТЕМА 5.5. Психологія ранньої юності.	2	
УСЬОГО ГОДИН		32	8

Теми практичних (семінарських) занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	ТЕМА 1.1 Загальна характеристики психології.	2	1
2	ТЕМА 1.2. Предмет психології.	2	1
3	ТЕМА 2.1. Особистість.	2	1
4	ТЕМА 2.2. Емоційно-вольові властивості особистості.	2	
5	ТЕМА 2.3. Складні індивідуальні властивості особистості.	2	
6	ТЕМА 2.4. Діяльність та спілкування людини.	2	1
7	ТЕМА 3.1. Психологія груп.	2	
8	ТЕМА 3.2. Особистість в групі. Міжособистісні стосінки.	2	

9	ТЕМА 3.3. Агресія та конфлікти.	2	
10	ТЕМА 4.1. Увага.	2	
11	ТЕМА 4.2. Відчуття та сприймання.	2	
12	ТЕМА 4.3. Пам'ять.	2	
13	ТЕМА 4.4 Мислення.	2	
14	ТЕМА 4.5. Уява.	2	
15	ТЕМА 5.1. Закономірності психічного розвитку та формування особистості людини.	2	1
16	ТЕМА 5.2. Психологія дитини від народження до школи.	2	1
17	ТЕМА 5.3. Психологія молодшого школяра.	2	
18	ТЕМА 5.4. Психологія підлітка.	2	
19	ТЕМА 5.5. Психологія ранньої юності.	2	
УСЬОГО ГОДИН		34	8

Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	ТЕМА 1.1 Загальна характеристики психології.	7	8
2	ТЕМА 1.2. Предмет психології.	7	8
3	ТЕМА 2.1. Особистість.	5	8
4	ТЕМА 2.2. Емоційно-вольові властивості особистості.	5	8
5	ТЕМА 2.3. Складні індивідуальні властивості особистості.	6	8
6	ТЕМА 2.4. Діяльність та спілкування людини.	6	8
7	ТЕМА 3.1. Психологія груп.	7	10
8	ТЕМА 3.2. Особистість в групі. Міжособистісні стосунки.	7	8
9	ТЕМА 3.3. Агресія та конфлікти.	7	8
10	ТЕМА 4.1. Увага.	5	8
11	ТЕМА 4.2. Відчуття та сприймання.	5	8
12	ТЕМА 4.3. Пам'ять.	5	8
13	ТЕМА 4.4 Мислення.	5	8
14	ТЕМА 4.5. Уява.	6	8
15	ТЕМА 5.1. Закономірності психічного розвитку та формування особистості людини.	5	8
16	ТЕМА 5.2. Психологія дитини від народження до школи.	5	10
17	ТЕМА 5.3. Психологія молодшого школяра.	5	10
18	ТЕМА 5.4. Психологія підлітка.	6	10

19	ТЕМА 5.5. Психологія ранньої юності.	6	10
УСЬОГО ГОДИН		110	162

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К. : Каравела, 2009. – 215 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. О. В. Скрипченка. – К. : Каравела, 2007. – 399с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. П. Кутішенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 125 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 271 с.
5. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 687 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. / Л. Е. Орбан-Лембрик - К.: Либідь, 2005. - 576 с.
7. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самостійної роботи студентів / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2011. – 376 с.
8. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 570 с.
9. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2010. – 351 с.
10. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Савчин , Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2009. – 359 с.
11. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
12. Трофімов Ю. Л. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук, М. І. Алексєєва, Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2008. - 560 с.

Додаткові:

1. Акцентуації характеру. Хрестоматія / [уклад. В. С. Грушко]. – Тернопіль : Астон, 2008.– 350 с.
2. Айсмонтас Б. Б. Общая психология: Схемы и тесты. / Б. Б. Айсмонтас – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. –288 с.
3. Бедлінський О. І. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків : навч. посіб. / О. І. Бедлінський, В. О. Бедлінський. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 136 с.
4. Боришевський М. Й. Дорога до себе : Від основ суб'єктності до вершин духовності / М. Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 413 с.
5. Варій М. Й. Психологія особистості [Текст] : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Варій ; МОН України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 591с.
6. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. Г. Видра. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 111 с.
7. Возрастная и педагогическая психология: хрестоматия / [сост.: И. В. Дубровина]. – М. : Академия, 2005. – 368 с.
8. Волянська О. В. Соціальна психологія [Текст] : навч. посібник / О. В. Волянська, А. М. Ніколаєвська. – К. : Знання, 2008. – 275 с.
9. Данилюк І. В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико- теоретичний вимір / І. В. Данилюк. – К.: Самміт-Книга, 2010.– 431с.
10. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. – К. : Каравела, 2010. – 303 с.
11. Життєві домагання особистості за ред. Ю. П. Мирончик. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 452с.
12. Ільїна Н. М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Н. М. Ільїна. – Суми : Університетська книга, 2009. – 238с.
13. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 254с. : іл.
14. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес и психологічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
15. Кулагина И. Ю. Возрастная психология. Полный жизненный цикл развития человека : учеб. пособие для студ. высш. спец. учеб. заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М.: ТЦ «Сфера», 2009. – 464 с.

16. Подоляк Л. Основи вікової психології (Психологічний інструментарій) / Л. Подоляк. – К. : Главник, 2006. – 111 с.
17. Поліщук В. М. Криза 17 років як перехідний період від підліткового та юнацького віку (дівчата) / В. М. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – No 11. – С. 16-20.
18. Поліщук В. М. Кризи 13 років: феноменологія, проблеми : Монографія. / В. М. Поліщук. – Суми: Університетська книга, 2006. – 187 с.
19. Психология человека от рождения до смерти / [сост. А. А. Реан]. - СПб. : Еврознак, 2006. – 651с.
20. Психологія сім'ї: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. В. М. Поліщука. – Суми : Університетська книга, 2009. – 281 с.
21. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків: навч. посібник / І. А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 239 с.
22. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості : соціальна необхідність та безпека / Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. – К. :, 2009. – 76 с.
23. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів [Текст] : підручник для студ. вищ. навч. закладів / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. – Суми : Університетська книга, 2008. – 239 с.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Нормативні документи МОНУ України
2. Підручники з психології для середньої та вищої школі
3. Практикуми з психології
4. Словники та енциклопедії з психології
5. Предметна наочність – муляжі будови НС, предмети побуту
6. Зображувальна наочність – схеми та таблиці
7. Аудіо наочність
8. Відео наочність
9. Фрагменти навчальних занять в середній та вищій школі
10. Мультимедійні презентації
11. Сценарії ділових та рольових ігор
12. Роздатковий матеріал з психодіагностичних методик
13. Тестові завдання для комп'ютерного контролю